

У результаті учні зможуть:

- ✓ відпрацювати навички аргументації, емпатії;
- ✓ навчитися враховувати іншу/протилежну точку зору;
- ✓ критично оцінювати події/персоналій (враховувати багатоманіття позицій для оцінки);
- ✓ розвинути комунікативні навички та вміння працювати в команді;
- ✓ сформулювати особистісне ставлення до моральних цінностей (зважаючи на історичний контекст їх становлення),
- ✓ попрактикуватися у вмінні аналізувати/синтезувати інформацію,
- ✓ усвідомити місце моральних цінностей в історичному поступі.

Варто відзначити, що при роботі з аксіологічним складником вчителям вкрай важливо уникати оціночних суджень щодо світоглядних позицій (персоналій, певних груп) в контексті «правильні»/ «хибні». Водночас, не варто уникати дискусійних, «складних» тем, адже саме вони мають значний потенціал проведення паралелей із сьогоденням. Крім того, особливості психолого-емоційного розвитку учнів 8 класу зумовлюють їх зацікавлення саме у дилемних, неоднозначних з точки зору моралі ситуаціях, які дають їм змогу безпечно висловити свої позиції та погляди, які у повсякденні можуть сприйматися із засудженням чи зневагою.

Таким чином, усвідомлене залучення аксіологічного складника релігієзнавчого компоненту в навчання історії у 8 класі є шляхом до формування поваги до іншого та морального вибору, основою для порозуміння та толерантності, адже завдяки цьому формується вміння співставляти факти та події з моральними цінностями, проводити паралелі з сучасністю, співпереживати іншому, навіть за відмінної світоглядної позиції.

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У 7-8 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ю. Б. Малієнко

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. наук. сп.*

Полікультурність – одна з базових цінностей сучасності, здатна відіграти ключову роль у розв’язанні багатьох освітніх проблем, реалізувати права дитини на гідне існування. З огляду на це, українська освіта актуалізує полікультурний контент у вимогах до програм, підручників, загалом до навчально-методичної літератури. Зрозуміло, що формування полікультурності в особистості є завданням для всіх шкільних предметів і курсів, водночас у змісті історії та громадянської освіти воно перетворюється на імператив – нагальну змістову, діяльнісну й виховну вимогу сьогодення.

Полікультурний контекст навчання історії України / всесвітній історії у 7-8 класах НУШ – це комплекс наративних, документальних, візуальних, інших джерел, відповідного методичного апарату, який сприяє дослідженню підлітками історії етнічних, релігійних, соціокультурних, локальних груп населення, їх взаємодію та роль у середньовіччю і ранньомодерну добу.

Компетентнісно орієнтована методика формування в учнів / учениць полікультурності зумовлює динамічний розвиток знань, умінь, ставлень, досвіду, цінностей, усвідомлення підлітками права кожної національної культури на існування, рівноправний діалог, взаємозбагачення й розвиток. Такий підхід сприяє формуванню в учнів / учениць більш глибокого й багатовимірного сприйняття історії, розвиває в них навички критичного мислення та здатність аналізувати історичні процеси через призму досвіду пересічних людей⁷.

Очевидно, що всі підручники з історії⁸, за якими цього року почнуть працювати діти, мають свої полікультурні сторінки. Звернемо увагу на доробок авторських колективів, очолюваних О. Пометун. Створені ними підручники з історії України, всесвітньої історії, громадянської освіти для 8 класу⁹ системно реалізують полікультурний підхід до змісту курсів як на змістовому, так і на рівні освітніх практик.

У 7–8 класах учні / учениці досліджують події, явища процеси V–XVIII ст. в Україні, Європі, світі. Акцентуємо на загальних характеристиках полікультурного чинника, що дасть змогу краще зрозуміти його сутність і актуальність.

- Багаторакурсність, багатоаспектність когнітивних, діяльнісних, ставленнєвих практик дитини.

- Наскрізність / пролонгований характер полікультурного наративу: успадковані людством взаємовпливи цивілізацій Середньовіччя і Ранньомодерної доби (обмін досягненнями культури і повсякдення, мовні запозичення, Ганза як перше ефективне економічне об'єднання міст тощо).

- Інтегративність: 1) міжкурсова: поглиблює, увиразнює полікультурний зміст історії України та всесвітньої (Кримське ханство, італійські торговельні центри на півдні України, Генуезька фортеця, Києво-Могилянська колегія / академія як полікультурний навчальний заклад тощо); 2) міжгалузева: сприяє використанню різноманітних ресурсів інших освітніх галузей для кращого розуміння багатоаспектності, поліконфесійності, поліетнічності суспільства і спільнот V–XVIII століть.

⁷ Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2024b). Дослідницький підхід до вивчення історії повсякденності (на прикладі курсу «Всесвітня історія, 7 клас»). Проблеми сучасного підручника, (33), 162–174.

⁸ Перелік підручників з історії України, всесвітньої історії для 8 кл., 2025 р.– за покликанням: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-pereliku-pidruchnykyv-dlia-8-klasu-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-shcho-mozhut-vydavatsia-za-koshty-derzhavnoho-biudzhetu>

⁹ Пометун О.І., Гупан Н.М., Дудар О.В. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025. Пометун О.І., Дудар О.В. Всесвітня історія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025. Пометун О.І., Ремех Т.О., Серова Г.О. Громадянська освіта: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025.

Звертаємо увагу на наскрізні змістові лінії формування в учнів / учениць уявлень про становлення і розвиток полікультурності в період Середньовіччя та Ранньомодерної доби. Подаємо їх в інтегрованому вимірі.

- Становлення, співіснування / взаємодія релігій, цивілізацій, культур Середньовіччя, Ранньомодерної доби.

- Набута полікультурність середньовічних і ранньомодерних держав: Франкська держава, Арабські халіфати, Східна Римська імперія (Візантія) / Візантійські володіння на Кримському півострові, Русь-Україна, Волинсько-Галицька держава, Священна Римська імперія, Англійське королівство, Королівство Франція, Королівство Польське / Річ Посполита, Велике князівство Литовське, Османська імперія тощо.

- Війни, норманські завоювання, Хрестові походи, Реконкіста та ін.
- Рухи населення, міграції, паломництво.
- Кочові народи степів України X–XIII ст. Козацькі степові та прикордонні спільноти. Взаємовідносини козацької, кримськотатарської та турецької спільнот.

- Етнічні та релігійні групи V–XVIII ст. в Україні, Європі, світі.
- Університети як осередки полікультурної освіти.
- Відродження. Гуманізм. Просвітництво. Багатоаспектний вплив епох на соціокультурний розвиток України.

- Великі географічні відкриття. Зустріч цивілізацій. Конкіста, створення колоніальних імперій.

- Реформація і Контрреформація. Вплив Реформації і Контрреформації на релігійну ситуацію в українських землях Речі Посполитої.

- Економічний чинник: «Великий шовковий шлях», «Шлях “із варягів у греки”», зростання торговельних мереж і компаній, поява і розвиток міст / міста як простір взаємодії різних станів, етнічних і релігійних груп, Ганза, індустріальна (промислова) революція та її наслідки тощо.

Запропоновані змістові лінії виокремлюють власне історичний, когнітивний показник діяльності дитини. Нині полікультурний дискурс охоплює комплекс політичних, економічних, соціальних, культурних трансформацій, увиразнений у поданій таблиці, що репрезентує діяльнісну частину ключових компетентностей, наповнює їх конкретним змістом.

Компетентнісний потенціал полікультурного чинника

Ключові компетентності за ДСБСО (2020)	Компетентнісна діяльність учнів / учениць 7-8 класів під час навчання історії
вільне володіння державною мовою	- тлумачити історичні поняття, отримувати з різних джерел і опрацьовувати інформацію щодо полікультурності V–XVIII ст., готувати на цій основі відповідь; - формувати історично обґрунтовані питання; - готувати повідомлення полікультурного змісту, виступати з ними; - брати участь у дискусії, аргументувати власну позицію з посиланням на джерела

здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами	- використовувати адаптовані іншомовні джерела для знаходження відповідної історичної інформації, розуміння полікультурних процесів в Україні / світі у V–XVIII ст.; - спілкуватися в усній і письмовій формі з носіями інших мов для обміну історичною, іншою актуальною інформацією, спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, особливості міжкультурної комунікації
математична компетентність	- встановлювати хронологічну послідовність, синхронізувати події, явища, процеси, зумовлені полікультурністю зазначеного періоду; - застосовувати математичні методи доведення від супротивного, доказ за аналогією; - використовувати статистичну інформацію для пояснення, полікультурних подій, явищ, процесів V–XVIII ст.
компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій	- використовувати історичні карти як джерело інформації про політичні, економічні, військові, міграційні, колонізаційні явища і процеси, які зумовлювали полікультурність у V–XVIII ст.; розпізнавати їх, характеризувати, аналізувати; - перетворювати інформацію з історичних і географічних карт, іншого умовно-графічного матеріалу в текстову форму і навпаки; - обґрунтовувати вплив наукових, технічних, технологічних досягнень V–XVIII ст. на подальший розвиток людства
інноваційність	- використовувати технології критичного мислення для аналізу, інтерпретації, оцінки полікультурного чинника середньовічної і ранньомодерної історії; - проявляти креативність, ініціативність під час виконання навчальних проєктів, інших історичних досліджень
екологічна компетентність	- використовувати історичну інформацію про вплив людини на довкілля у V–XVIII ст. для доведення необхідності розумного й раціонального користування природними ресурсами; - брати участь у захисті навколишнього середовища, розуміти значення цього для розвитку суспільства
інформаційно-комунікативна компетентність	- застосовувати цифрові технології для самостійного пошуку, аналізу, обробки, класифікації, обміну історичною інформацією; - брати участь у навчальних проєктах, пов'язаних з дослідженням минулого й сьогодення полікультурності; - виявляти маніпуляції щодо полікультурного розвитку V–XVIII ст. в текстових, візуальних джерелах, пояснювати причини їхньої необ'єктивності
навчання впродовж життя	- набувати досвід критичного, системного мислення, умінь і навичок дослідження історичних процесів V–XVIII ст., творчо застосовувати набуте; - розвивати різні форми поведінки, необхідні для ефективної та конструктивної участі у дослідницьких проєктах під час навчання історії, у громадському житті
громадянські та соціальні компетентності	- виявляти інтереси, потреби різних соціокультурних, етнічних, релігійних, інших груп і окремих осіб, досліджувати їхню роль в полікультурних явищах, процесах у V–XVIII ст., використовувати історичний досвід для недопущення / розв'язання конфліктів, досягнення компромісів; - аргументувати й відстоювати власну позицію під час дискусії; - визначати, аналізувати взаємовплив, каузальність економічних, політичних, соціокультурних чинників становлення полікультурного суспільства V–XVIII ст.; - пояснювати пролонгований характер полікультурності
культурна	- визначати вплив полікультурності на соціокультурний розвиток

компетентність	України, світу в епоху Середньовіччя і Ранньомодерну добу; - характеризувати внесок української культури Середньовіччя і Ранньомодерної доби у світову духовну спадщину; - розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; - оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських і національних цінностей
підприємливість та фінансова грамотність	- знаходити в історії Середньовіччя та Ранньомодерної доби приклади підприємливості, ініціативності, фінансової грамотності, меценатства для розуміння різних аспектів підприємництва; - розвивати різні форми поведінки, необхідні для ефективного розв'язання власних освітніх проблем, конструктивної участі у громадському житті; - висловлювати й захищати власну позицію під час дискусії.

Полікультурний чинник сприяє формуванню в учнів / учениць розуміння багатогранності, розмаїття й цілісності середньовічного і ранньомодерного світу. Полікультурна освіта розширює діапазон компетентісно орієнтованого навчання, відкриває для кожного підлітка перспективи інтелектуального, емпатійного, духовного розвитку.

ПРОЄКТУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ З ІСТОРІЇ ДЛЯ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

П. В. Мороз

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. наук. сп.*

І. Мороз

*науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти*

1. Яке місце дослідницькі завдання посідають в освітньому процесі

Сучасна шкільна освіта орієнтована на формування ключових компетентностей учнів, серед яких важливу роль відіграє дослідницька. В умовах швидких змін та зростання обсягів інформації здатність самостійно здобувати, аналізувати й критично оцінювати інформацію стає життєво важливою навичкою.

Ефективним інструментом, який перетворює учня зі спостерігача в активного учасника освітнього процесу є **дослідницькі завдання**. У психолого-педагогічній літературі такі завдання розглядають як своєрідний «пусковий механізм» освітньої активності та розвитку учнів. Саме такі завдання допомагають учням вийти за межі механічного запам'ятовування, працювати з різними джерелами, розвивати аргументаційні вміння та медіаграмотність.

У контексті формування дослідницької компетентності важливо чітко розрізняти поняття «**дослідницьке завдання**» та «**навчально-дослідницьке завдання**». Хоча ці обидва типи завдань спрямовані на розвиток дослідницьких